

۱۵۴ ۲۸۲۷

تعارض قوانین در مسئولیت مدنی

تالیف:

دکتر سید محمد طباطبائی نژاد

عضو هیات علمی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

دکتر فرهاد ایدانی

عضو هیات علمی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

سرشناسه	: طباطبائی نژاد، سید محمد، ۱۳۶۳ -
عنوان و نام پدیدآور	: تعارض قوانین در مسئولیت مدنی /
مشخصات نشر	: تهران: نشر میزان، ۱۳۹۶
مشخصات ظاهری	: ۳۲۰ ص.
شابک	: 978-964-511-934-6
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: مسئولیت (حقوق) -- مطالعات تطبیقی
موضوع	: Liability (Law) -- Comparative studies
موضوع	: حقوق بین الملل خصوصی -- صلاحیت قانونی
موضوع	: Conflict of laws -- Jurisdiction
موضوع	: صلاحیت حقوقی - Competent authority
موضوع	: مسئولیت (حقوق) -- ایران - Iran
موضوع	: حقوق تطبیقی - Comparative law
شناسه	: ایرانپور، فرهاد، ۱۳۳۷ -
رده بندی کنگر	: ۱۳۹۶ ط ۵/۵۷۹ K
رده بندی دیویی	: ۳۴۰.۰۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۰۱۹۷۱

هرگونه تکثیر (اعم از چاپ، کپی، ... و...) از این اثر بدون اخذ مجوز از ناشر خلاف قانون بوده و پیگرد قانونی دارد.
لطفاً در صورت مشاهده، موارد را به شماره تلفن های ذیل اطلاع دهید.

۱۱۳۵

نشر میزان

تعارض قوانین در مسئولیت مدنی

دکتر سید محمد طباطبائی نژاد

دکتر فرهاد ایرانپور

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۶

قیمت: ۲۳۰۰۰ تومان

شماره: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۱۱-۹۳۴-۶

دفتر مرکزی: خ شهید بهشتی، بعد از چهارراه سهروردی، خ کاوسی فر، کوچه نکبسا، پلاک ۳۲، تلفن ۸۸۵۴۹۱۳۱
فروشگاه مرکزی: خ انقلاب، رویروی درب اصلی دانشگاه تهران، ابتدای خ فخرآزی، پلاک ۸۳، تلفن ۶۶۴۶۷۷۰
واحد پخش و فروش: خیابان سمیه، بین مفتح و فرصت، پلاک ۱۰۴، تلفن ۸۸۳۴۹۵۲۹-۳۱
پست الکترونیکی: mizannasher@yahoo.com وب سایت: www.mizan-law.ir

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱۱
بخش اول - مباحث مقدماتی در نظام تعارض قوانین و مسئولیت	
مدنی.....	۱۵
فصل اول: جایگاه - رقی - حقوق مدنی در نظام تعارض قوانین.....	۱۷
مبحث اول: مفهوم مسئولیت مدنی - مقایسه با سایر نظام‌های مسئولیت.....	۱۸
گفتار اول: مسئولیت مدنی در مناسبات مسئولیت قراردادی.....	۲۰
گفتار دوم: تعهدات غیر قراردادی - مقابله با رلیت جزایی و انتظامی.....	۲۵
گفتار سوم: تعهدات غیر قراردادی در مقابل مسئولیت اخلاقی (طبیعی).....	۳۲
گفتار چهارم: توصیف مسئولیت مدنی.....	۳۳
مبحث دوم: تحولات رویکردی در نظام مسئولیت مدنی.....	۳۵
گفتار اول: رویکرد مبتنی بر جبران خسارت.....	۳۹
گفتار دوم: رویکرد اقتصادی.....	۴۰
فصل دوم: پیدایش و طرح نظام تعارض قوانین در مسئولیت مدنی	
مبحث اول: پیدایش نظام تعارض قوانین در مسئولیت مدنی.....	۴۴
مبحث دوم: وحدت گرایي به عنوان عاملی در کاهش تعارض قوانین.....	۴۶
گفتار اول: وحدت گرایي در قوانین ماهوی.....	۴۷
بند اول: کنوانسیون‌های بین‌المللی.....	۴۹
بند دوم: اتحادیه اروپا.....	۵۲
الف: آئین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌ها.....	۵۶

- ب: رویه قضایی دیوان دادگستری اروپا..... ۵۷
- گفتار دوم: وحدت گرایی در قواعد شکلی حل تعارض..... ۵۷
- بند اول: کنوانسیون‌های بین‌المللی..... ۵۹
- بند دوم: آمریکا..... ۵۹
- الف: قوانین و رویه قضایی..... ۵۹
- ب: اعلامیه‌های حقوقی..... ۶۰
- بند سوم: اتحادیه اروپا..... ۶۱
- ف: آئین‌نامه رم دو..... ۶۳
- ب: رویه قضایی دادگاه اروپا..... ۶۹
- فصل سوم: گستره موضوعی قانون حاکم..... ۷۱
- مبحث اول: قاعده حرکت انوار مقر دادگاه بر امور شکلی..... ۷۱
- گفتار اول: ارزیابی خسارت و جبران آن..... ۷۵
- گفتار دوم: مرور زمان در دعاوی مسئولیت مدنی..... ۷۸
- مبحث دوم: گستره امور موضوعی..... ۸۰
- بخش دوم - قاعده عمومی تعارض قوانین در مسئولیت مدنی..... ۸۳
- فصل اول: نظریات تعیین قانون حاکم در مسئولیت مدنی..... ۸۴
- مبحث اول: قانون مقر دادگاه..... ۸۵
- گفتار اول: تاریخچه و مبنا..... ۸۵
- گفتار دوم: بررسی تطبیقی..... ۸۶
- گفتار سوم: نقد نظریه قانون مقر دادگاه..... ۸۹
- مبحث دوم: نظریه قانون محل وقوع عمل زیان‌بار..... ۹۲
- گفتار اول: تاریخچه و مبنا..... ۹۲
- گفتار دوم: ملاک تعیین محل وقوع عمل زیان‌بار..... ۹۵
- بند اول: تفاوت میان محل وقوع عمل زیان‌بار و محل وقوع خسارت..... ۹۶

بند دوم: وقوع خسارت در چندین کشور.....	۱۰۱
بند سوم: تمایز میان خسارات مستقیم و خسارات غیرمستقیم.....	۱۰۳
بند چهارم: وقوع خسارت در محیط اینترنت.....	۱۰۵
بند پنجم: مواقعی که محل وقوع خسارت قابل تعیین نیست.....	۱۰۷
بند ششم: وقوع خسارت در فضا و آب‌های بین‌المللی.....	۱۰۹
بند هفتم: نقش شخصی که حق مطالبه خسارت دارد در تعیین محل وقوع خسارت.....	۱۱۰
گفتار سوم: بررسی تطبیقی.....	۱۱۱
الف: کنوانسیون‌های بین‌المللی.....	۱۱۲
ب: آمریکا.....	۱۱۳
ج: فرانسه.....	۱۱۶
د: انگلیس.....	۱۱۷
هـ: استرالیا.....	۱۱۸
و: کانادا.....	۱۱۹
ز: هلند.....	۱۲۰
ح: آلمان.....	۱۲۱
گفتار چهارم: نقد نظریه قانون محل وقوع خسارت.....	۱۲۱
مبحث سوم: نظریه تلفیقی.....	۱۲۳
گفتار اول: تاریخچه و مبنا.....	۱۲۳
گفتار دوم: بررسی تطبیقی.....	۱۲۴
الف: انگلیس.....	۱۲۴
ب: اسکاتلند.....	۱۲۷
ج: هنگ‌کنگ.....	۱۲۷
د: آلمان.....	۱۲۸
هـ: ژاپن.....	۱۲۹
و: کره جنوبی.....	۱۳۰
ز: سوئیس.....	۱۳۰

- گفتار سوم: نقد نظریه ۱۳۰
- مبحث چهارم: نظریه قانون مناسب ۱۳۱
- گفتار اول: تاریخچه و مبنا ۱۳۱
- گفتار دوم: بررسی تطبیقی ۱۳۳
- گفتار سوم: نقد نظریه ۱۳۶
- مبحث پنجم: نظریه تحلیل منافع ۱۳۶
- گفتار اول: تاریخچه و مبنا ۱۳۶
- گفتار دوم: مفهوم تحلیل منافع ۱۴۰
- بند ۱: تعارض مثبت و تعارض منفی در نظریه تحلیل منافع ۱۴۴
- بند دوم: انتخاب مبتنی بر صلاحیت و انتخاب مبتنی بر محتوا ۱۴۷
- بند سوم: منافع عمومی یا منافع خصوصی، اولویت با کدام است؟ ۱۴۹
- بند چهارم: قواعد رفتار در مقایسه با قواعد توزیع خسارت ۱۵۲
- گفتار سوم: بررسی تطبیقی ۱۵۴
- گفتار چهارم: نقد نظریه ۱۵۶
- فصل دوم: قاعده عمومی تعارض قوانین در آیین نامه رم دو ۱۶۰
- مبحث اول: قاعده محل وقوع خسارت به عنوان اصل ۱۶۰
- مبحث دوم: تحلیل آیین نامه رم دو ۱۶۵
- گفتار اول: قاعده قانون مناسب ۱۶۹
- بند اول: قاعده اقامتگاه مشترک ۱۷۱
- بند دوم: قاعده توجه به رابطه پیشینی ۱۷۵
- گفتار دوم: توجه به سیاست ها و منافع ۱۷۷
- گفتار سوم: دپساز ۱۸۱
- گفتار چهارم: انتظارات مشروع طرفین ۱۸۵
- گفتار پنجم: آزادی طرفین در انتخاب قانون حاکم ۱۸۷
- گفتار ششم: قابلیت پیش بینی ۱۹۱
- گفتار هفتم: نقش قواعد امنیت و رفتار ۱۹۲

گفتار هشتم: محدودیت های ناشی از نظم عمومی.....	۱۹۴
گفتار نهم: توجه به جایگاه مسئولیت مدنی در نظام تعارض قوانین.....	۱۹۷
مبحث سوم: نظام حقوقی ایران.....	۲۰۰
گفتار اول: جایگاه اصل سرزمینی بودن در دعاوی مسئولیت مدنی در نظام حقوق ایران.....	۲۰۱
گفتار دوم: پذیرفتن قاعده حکومت قانون محل وقوع فعل زیان بار.....	۲۰۴
گفتار سوم: پذیرفتن حکومت قانون مناسب مسئولیت مدنی به عنوان قاعده ثانوی.....	۲۰۶
بخش سوم - قواعد حل تعارض در مسئولیت های خاص.....	
فصل اول: ویژگی های مسئولیت های خاص.....	۲۱۱
مبحث اول: نقش حقوق جزایی.....	۲۱۱
گفتار اول: جنبه عمومی و خصوصی - فوق رقابت.....	۲۱۸
گفتار دوم: سیاست کشورها در اعمال قضاوت - یکیت فکری.....	۲۲۰
گفتار سوم: حقوق عمومی در نظام مسئولیت مدنی ناشی از عیب تولید.....	۲۲۷
بند اول: اصل حمایت از مصرف کننده.....	۲۲۷
بند دوم: رعایت شروط استاندارد.....	۲۳۱
گفتار چهارم: رویکرد مبتنی بر حقوق خصوصی در مقایسه با رویکرد مبتنی بر حقوق عمومی در حقوق محیط زیست.....	۲۳۴
بند اول: قواعد تنظیمی در حقوق محیط زیست.....	۲۳۹
بند دوم: وجود مجوزهای دولتی در حقوق محیط زیست و تأثیر آن در نظام مسئولیت مدنی.....	۲۴۰
مبحث دوم: تعارض سیاست ها و همگرایی در سطح بین المللی.....	۲۴۴
فصل دوم: تعیین قانون حاکم در اقسام مسئولیت های خاص.....	
مبحث اول: مسئولیت مدنی ناشی از نقض قواعد رقابت.....	۲۴۸
گفتار اول: نقش حقوق رقابت در روابط میان کشورها.....	۲۴۸

- ۲۴۹..... گفتار دوم: بررسی تطبیقی
- ۲۵۵..... مبحث دوم: مسئولیت مدنی ناشی از نقض قواعد مالکیت فکری
- ۲۵۷..... گفتار اول: اقتضائات حقوق مالکیت فکری در روابط بین‌المللی
- ۲۵۷..... بند اول: توصیف قواعد مالکیت فکری
- ۲۵۸..... بند دوم: اصل رفتار ملی در حقوق مالکیت فکری
- ۲۶۱..... بند سوم: اصل سرزمینی بودن قواعد حقوق مالکیت فکری
- ۲۶۹..... بند چهارم: قانون کشوری که حمایت آن دنبال می‌شود
- ۲۷۲..... بند پنجم: قانون مقر دادگاه
- ۲۷۴..... گفتار دوم: بررسی تطبیقی
- ۲۷۹..... مبحث سوم: مسئولیت مدنی ناشی از کالای معیوب
- ۲۷۹..... گفتار اول: پیچیدگی‌های مسئولیت ناشی از عیب تولید در روابط میان کشورها
- ۲۸۴..... گفتار دوم: بررسی تطبیقی
- ۲۹۴..... مبحث چهارم: مسئولیت مدنی ناشی از خسارات زیست محیطی
- ۲۹۴..... گفتار اول: گستره خسارات زیست محیطی در عرصه بین‌المللی
- ۲۹۵..... گفتار دوم: بررسی تطبیقی
- ۳۰۱..... نتیجه‌گیری و پیشنهاد
- ۳۰۷..... فهرست منابع و مآخذ
- ۳۰۷..... الف - فارسی
- ۳۰۷..... کتب
- ۳۰۷..... مقالات
- ۳۰۹..... پایان‌نامه‌ها
- ۳۱۰..... ب - منابع انگلیسی

مقدمه

تعیین قانون حاکم بر مسئولیت مدنی از جمله موضوعات پیچیده و دشوار حقوق بین‌الملل خصوصاً بوده که به همین دلیل، توجه بسیاری از نویسندگان و پژوهندگان حقوقی را به خود متوجه ساخته است؛ چرا که یکی از ظواهر اصلی گسترش تعاملات در زمینه‌های حقوقی، افزایش طرح دعوی مسئولیت مدنی است که در آنها یک عنصر خارجی، ویژگی بین‌المللی به دعوی داده و پای نظام تعارض قوانین را به میان می‌کشد. به عبارت دیگر در دعوی مسئولیت مدنی بین‌المللی مسأله تعیین قانون صالح و نیز تعیین صلاحیت بین‌المللی دادگاه‌ها از اهمیت بسزایی برخوردار است. در همین راستا قواعد خاصی بنام قواعد تعیین صلاحیت بین‌المللی وجود دارد که قاضی با مراجعه به آنها نسبت به تعیین صلاحیت بین‌المللی اقدام می‌کند. این قواعد در دشره‌ی مختلف بر حسب اینکه چه مبنایی برای تعیین صلاحیت پذیرفته باشند، متفاوت هستند. وقتی که قاضی اقدام به تعیین صلاحیت بین‌المللی دادگاه کرد و خود را صالح به رسیدگی دانست باید به این سؤال پاسخ بدهد که قانون حاکم بر دعوی مسئولیت بین‌المللی کدام است؛ عبارت دیگر از بین قوانین کشورهای مختلف مربوط به دعوی، قانون کدام کشور حاکم بر دعوی خواهد بود. با توجه به اینکه در هر کشوری سیستم حل تعارض قوانین خاصی وجود دارد و قاضی هر کشوری مکلف به رجوع به قاعده حل تعارض کشور خود می‌باشد، لذا بر حسب اینکه دعوی مسئولیت مدنی بین‌المللی در صلاحیت کدام کشور باشد و عناصر وابستگی چطور مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد، قضیه متفاوت است. به عبارت دیگر، تعارض و تناقض دو قانون در ارتباط با یک رابطه حقوقی را پای تعارض قوانین را به میان می‌کشد. در واقع، تعارض قوانین عبارت است از: «تناقض و تفاوت دو قانون در یک موضوع معین»؛ این تعارض می‌تواند تعارض در مکان یا زمان باشد.

نظام تعارض قوانین در مسئولیت مدنی بین‌المللی، در گام اول پاسخ‌گوی سؤالات مربوط به انتخاب قانون حاکم در مواقعی است که دعوی مسئولیت مدنی حداقل یک عنصر خارجی دارد. بر این اساس در رسیدگی ماهوی و بررسی جنبه‌های مختلف دعوی، قاضی با اعمال قانونی که بر اساس سیستم تعارض قوانین به عنوان قانون حاکم شناخته شده، به قضاوت می‌نشیند. در یافتن قانون حاکم نیز نظریات متفاوتی ارائه شده و این نظریات به تدریج تغییراتی جزئی یا کلی را در طول زمان به خود دیده‌اند. این تغییرات از یک سو مبتنی بر افکار جدیدی است که در علم تعارض قوانین بروز نموده و اهداف عدالت ماهوی را چاشنی آن کرده است و از سوی دیگر ناشی از تحولاتی است که در نظام مسئولیت مدنی پدید آمده است. علاوه بر این، پیدایش مسئولیت‌های جدید، مسئولیت مدنی را به عنوان یکی از دسته‌های ارتباط در حوزه تعارض قوانین به گروه‌های مختلف تقسیم نموده است؛ به‌طوری‌که هر یک، قاعده‌ی تعارض قوانین خاصی را ضروری ساخته است. تحقیق و پژوهش در باب تعارض قوانین از یک سو تبیین قواعدی است که در گذشته در قوانین مختلف نظام‌های حقوقی متفاوت وجود دارد و از سوی دیگر تحلیل این قواعد بر اساس معیارهای «قانون قبول» و ارائه قواعد مطلوب بر اساس این ایده‌آل‌ها است.

در مقام تحلیل این قواعد ممکن است به اساس معیارهای گوناگون، سؤالاتی که به دنبال آن هستیم نیز متفاوت باشد. یک دسته، نظام تعارض قوانین را برای تشخیص قانون مناسب به‌کار می‌برند؛ یعنی قانونی که با بررسی عوامل ارتباط، بیشترین ارتباط را با دعوی دارد. این گروه از خود می‌پرسند، کدام قانون مناسب‌تر است؟ در میان این گروه دیگر گرچه همین سؤال را مطرح می‌کنند، اما مقصودشان از قانون مناسب‌تر، قانونی است که محتوای آن سازگاری بیشتری با عدالت دارد. هنگامی که این قواعد انتخاب‌شده، این وظیفه قاضی است تا با اعمال این قواعد قانون حاکم را شناسایی و دعوی را رسیدگی نماید. اما در کنار این بررسی، تعارض قوانین به محتوای خود یک نگاه ابزاری نیز دارد. در واقع تعارض قوانین در عین اینکه به دنبال یافتن قانون مناسب است، به کاهش تنازعات حقوقی نیز می‌اندیشد، و در پی یافتن راهکارهایی برای یکسان‌سازی قواعد ماهوی است؛ اما از آنجا که دستیابی به این هدف زمان طولانی را می‌طلبد، می‌تواند با یکسان کردن قواعد انتخاب قانون حاکم تا حدی در تعاملات حقوقی و قضایی میان کشورهای مختلف موفق باشد.

آیین‌نامه رم دو به عنوان مهمترین تحول در میان کشورهای عضو اتحادیه اروپا در خصوص تعارض قوانین در مسئولیت مدنی می‌تواند به عنوان یک سند بین‌المللی، ارائه‌دهنده الگوی مناسبی برای بررسی این تحولات و تبیین قواعد حاکم بر تعارض قوانین باشد. بر این اساس ضمن اشاره به تاریخچه، ضرورت‌ها و مراحل تصویب آن در ضمن متون این کتاب، مواد مندرج در آن نیز در حین بررسی تئوریک به عنوان نمودی عملی و کاربردی مورد تبیین و تحلیل قرار می‌گیرد. به عبارت دیگر، در اثر پیش رو، ما به بررسی نظریات جاری در یافتن قانون حاکم، با بررسی تطبیقی نظام‌های مختلف حقوقی و به خصوص آیین‌نامه رم دو که مبنای اتحادیه اروپا برای ایجاد هماهنگی در نظام تعارض قوانین مسئولیت مدنی کشورهای عضو این اتحادیه می‌باشد، می‌پردازیم، و در آخر ضمن اشاره به اصول کلی یک قاعده‌ی خوب، قاعده‌ی مورد قبول خود را برای طرح در نظام تعارض قوانین کشور ایران ارائه می‌دهیم.

در این جا سخن خود را در این مقام به پایان می‌برم و پرداختن به سایر موضوعات را به متن اصلی کتاب، موکول می‌نمایم.

لازم می‌دانم از تمام کسانی که اینجانب را در نگارش این کتاب، یاری نمودند، تشکر و قدردانی نمایم. همچنین به رسم ادب، از جناب آقای دکتر شیری، مدیر ارزشمند و فرهیخته‌ی بنیاد حقوقی میزان، که نقش ویژه‌ای را در انتشار این کتاب داشتند، تقدیر و تشکر می‌نمایم. در پایان، توفیق همه‌ی اساتید، دانشجویان، روشنگران و محققین را از درگاه خداوند منان، مسألت می‌نمایم.

سید محمد عبایی نژاد

تیرماه ۱۳۹۶